

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Інститут права ім. князя Володимира Великого

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.
Київ, МАУП, 19 травня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)304я43
А43

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

За загальною редакцією канд. юрид. наук *Р. Б. Прилуцького*

Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 трав. 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К. : МАУП, 2007. — 268 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-735-8

Розглядаються загальні проблемні науково-теоретичні питання співвідношення цивільного і господарського права, шляхів подальшої кодифікації цивільного та господарського законодавства, правового регулювання зобов'язально-договірних відносин, правового статусу суб'єктів господарювання, цивільних і господарських відносин, речові права та інші проблеми, що ставляться наукою цивільного і господарського права та юридичною практикою.

Для правників — науковців, викладачів, аспірантів, пошукачів і студентів юридичних навчальних закладів, широкого кола правників-практиків.

ББК 67.9(4УКР)304я43+67.304я43

ISBN 978-966-608-735-8

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Короткін І. В. <i>Проблеми кодифікації господарського права</i>	110
Костюк В. М. <i>Деякі аспекти співвідношення цивільної і трудової правосуб'єктності у контексті побудови ефективної моделі національного права України</i>	118
Кудрявцева В. В. <i>Інвестиційний кодекс як логічний крок розвитку інвестиційного законодавства України</i>	124
Луценко О. К. <i>Актуальні проблеми шлюбного договору в аспекті цивільно-правових договорів</i>	130
Мельниченко О. І. <i>Відповідальність за недобросовісну конкуренцію, пов'язану із неправомірним використанням об'єктів промислової власності</i>	139
Мещерякова Т. С. <i>До проблеми розвитку інституту неспроможності в Україні</i>	167
Мілаш В. С. <i>Підприємницький комерційний договір: проблема визначення змісту правової категорії (поняття)</i>	175
Міхатуліна О. М. <i>Порівняльне господарське законодавство і шляхи його застосування в господарському праві України</i>	181
Павлик Л. З. <i>Проблеми гармонізації законодавства України до права Європейського Союзу</i>	190
Перець В. І., Степанова В. В. <i>До проблеми законодавчого визначення організаційно-правових форм юридичних осіб</i>	201
Прилуцький Р. Б. <i>Щодо поняття та організаційно-правових форм біржі</i>	208
Радченко Г. О. <i>Проблемні питання винаходу як об'єкта права інтелектуальної власності</i>	225
Розгон О. В. <i>До питання про обов'язкову частку у спадщині</i>	235

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглядається проблема недосконалої законодавчої бази про банкрутство, що дає підстави для складання певних схем в економіці, спрямованих на перерозподіл власності.

Неспроможність як правове поняття є новим для українського законодавства. До 1992 р., коли майже всі підприємства були державною власністю і огріхи ведення господарської діяльності, пов'язані з погашенням заборгованості, вирішувалися на адміністративному рівні або у порядку виконавчого провадження за підсумками цивільного судового процесу, ще не склалися об'єктивні умови для розвитку інституту банкрутства, на відміну від зарубіжних країн, де поступово, впродовж останніх століть, розвивався та вдосконалювався масив правових норм, які регулюють питання неможливості осіб розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

З переходом до ринкової економіки в Україні виникає гостра потреба у правовому регулюванні господарської діяльності підприємств, які мають велику кредиторську та дебіторську заборгованість, з метою недопущення подальшого поглиблення фінансової кризи економіки, пов'язаної з ланцюговою реакцією: неспроможність одних підприємств негативно впливає на інтереси інших, які, у свою чергу, також мають певні зобов'язання перед третіми підприємствами. Тому впродовж останніх чотирнадцяти років з'являється низка нормативно-правових актів, що регулюють ці відносини. Проблеми банкрутства досліджували В. В. Джунь, О. М. Міхатуліна, М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, Б. М. Поляков, О. Х. Юлдашев, однак стан законодавчої бази правового регулювання цієї сфери відносин такий, що актуаль-

ність подальшого вивчення та аналізу проблем банкрутства залишається високою.

Спробуємо в цій статті проаналізувати розвиток вітчизняної нормативної бази стосовно неспроможності та банкрутства підприємств, вивчити недоліки та подати пропозиції щодо її вдосконалення.

Законодавство про банкрутство в нашій країні, з урахуванням специфіки розвитку економічних відносин, повинно вирішити три основних завдання.

1. Необхідно сприяти оздоровленню економіки шляхом позбавлення її від нерентабельних підприємств. Приватизація не дала бажаного результату: насправді ефективних власників мало, тисячі підприємств не опанували сучасних систем управління, ефективних методів ведення господарської діяльності. Банкрутство таких підприємств є одним із факторів підвищення ефективності економіки.

2. Законодавство має захищати інтереси кредиторів. Формування сприятливого інвестиційного клімату в країні — це багатопланова проблема, яка потребує вжиття низки заходів, з-поміж яких чекає свого розв'язання проблема вдосконалення законодавства про банкрутство.

3. Законодавство має сприяти поновленню платоспроможності підприємств, які опинились у складному фінансовому стані, але залишаються життєздатними.

Першим законодавчим актом, що встановив спеціальну процедуру розгляду справ фінансово неспроможних підприємств, став Закон України “Про банкрутство” від 14 травня 1992 р., який був спрямований на вирішення тільки одного завдання — захистити інтереси кредиторів¹. Він лише визначив умови порядку визнання юридичних осіб банкрутами з метою задоволення вимог кредиторів шляхом ліквідації неспроможного підприємства. Його завдання зводилось до примушення боржника будь-яким способом, як правило, з великою шкодою для виробництва, розрахуватися з кредиторами. Тому у 1999 р. був прийнятий новий Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” (далі —

¹ Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14 травня 1992 р. (в редакції Закону України від 30 червня 1999 р.) // ВВР України. — 1999. — № 42–43. — Ст. 3.

Закон), в якому хоча і не забезпечується баланс інтересів сторін (перевага віддається інтересам кредитора, і це правильно), але однобічність попереднього закону усунена. Це знайшло відображення, наприклад, у введенні процедури фінансового оздоровлення (санації) боржника. У процедурі санації зацікавлений насамперед боржник: введення процедури фінансового оздоровлення дає реальний шанс уникнути банкрутства, задовольнити вимоги кредиторів, не доводячи справу до конкурсного провадження та продажу майна підприємства-боржника.

Тривалість процедури санації не повинна перевищувати одного року (за винятком містоутворюючих та особливо небезпечних підприємств). Цього строку, як правило, цілком достатньо для здійснення плану фінансового оздоровлення, який передбачає засоби отримання боржником коштів, необхідних для задоволення вимог кредиторів. Однак у складних ситуаціях, коли планом фінансового оздоровлення передбачається здійснення великомасштабних заходів (перепрофілювання виробництва, освоєння випуску нових товарів та ін.), цього строку може виявитися недостатньо, тому Законом передбачена можливість продовження цього терміну ще на 6 місяців (строки, визначені для проведення санації, є предметом спору провідних українських економістів).

Однак деякі теоретичні питання не погоджуються з їх практичним рішенням. Аналізуючи Закон, можна відзначити його певну спрямованість в інтересах великого капіталу. Низький майновий ценз не дає змоги малим і середнім підприємствам скористатися можливостями демократичного задоволення своїх вимог. Права учасника справи про банкрутство настільки ретельно розписані (що є ознакою високопрофесійної розробки), що будь-яке порушення регламенту призводить до паралельних судових процесів (рішення яких, у свою чергу, неминуче оскаржуються в апеляційній та касаційній інстанції судів), що дає можливість відхилитися від основного процесу або привести його до паралізації.

Закон не виключає і таких парадоксів: підприємство поновлює свою платоспроможність, але провадження за скаргами переміщується з однієї інстанції до іншої, оскільки захист прав учасників процесу набув головного значення по відношенню до фінансового стану боржника. Зміщення пріоритетів поставле-

них цілей не дає змоги прийняти рішення, доки не будуть розв'язані всі спірні розбіжності. Подібні суперечності виникають між комітетом кредиторів та арбітражним керуючим, між конкурсними кредиторами, між керуючим санацією та стороною договору, у виконанні якого він відмовив, та ін. Яскравим прикладом цього є справа про банкрутство одеського “Центроліту”.

При проведенні процедури банкрутства ігноруються інтереси “монорітарних” кредиторів: п. 4 ст. 16 Закону визначає, що кредитори мають на зборах кредиторів кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів, кратній тисячі гривень. Таким чином, виходить, що два-три кредитори, на долю яких припадає більшість загальної суми вимог до боржника, можуть визначати весь склад комітету, не враховуючи думки інших конкурсних кредиторів. А саме від комітету кредиторів залежить вибір кандидатури арбітражного керуючого та проведення таких важливих заходів, як санація та ліквідація. Існує невиправдана залежність арбітражного керуючого від кредиторів, які запропонували його кандидатуру.

Сумлінний представник середнього і малого бізнесу приречений вступати у згоду (змову) із сильними кредиторами щодо продажу своїх вимог за подібною ціною. Звичайно, знайдуться представники великого бізнесу, які ці вимоги купуватимуть з метою концентрації вимог в одних руках і домінування на зборах кредиторів для наступного прийняття вигідних для себе рішень.

У Законі також немає чітких обмежень у діяльності керуючого санацією стосовно розпорядження майном, що призводить до різного роду зловживань у діяльності такого керуючого та виникнення додаткових збитків у господарюючих суб'єктів-боржників. У судовій практиці мають місце такі прецеденти, коли суд першої інстанції обмежує дії керуючого санацією, діяльність якого призвела до позбавлення боржника можливості виконувати поточні зобов'язання, до втрати його майнових прав. Такі дії суду підпадають під поняття забезпечення грошових вимог кредиторів (ч. 1 ст. 12 Закону), однак апеляційна інстанція скасовує ухвалу суду, мотивуючи це тим, що суд не має права втручатися в господарську діяльність боржника. Внаслідок не-

досконалості законодавства тисячі підприємств доводяться до банкрутства та продаються за символічну ціну.

Досить не вирішено питання про захист інтересів боржника, якому загрожує банкрутство за вини держави, коли виконане підприємством державне замовлення не оплачене державою у встановлений строк. Це означає відволікання оборотних коштів підприємства, а іноді — неможливість подальшого нормального функціонування. На нашу думку, було б доцільним розгляд у господарському суді заяви кредитора про визнання боржника банкрутом відкладати до моменту погашення державою заборгованості перед підприємством-боржником.

Недоліком Закону залишається його вкрай низька ефективність, якщо під ефективністю розуміти якнайшвидше поновлення платоспроможності або вилучення зі сфери майнових відносин з максимальним погашенням боргів. Реабілітація боржника — дуже рідке явище. Як участь, так і не участь у процедурах банкрутства не дозволяє сподіватися на отримання боргу, а є лише засобом заволодіння новою власністю для забезпечення кредиторів. За словами судді Вищого господарського суду України О. Удовиченка, суб'єкти господарювання не тільки перестали боятися процедури визнання банкрутом, а й почали користуватися прогалинами в законодавстві на свою користь. Тільки в Одеській області функціонують десятки підприємств, що є прибутковими, але перебувають у процесі визнання їх банкрутами за заявами кредиторів, що вступили у змову з керівництвом або засновниками цих підприємств.

Недосконалість законодавчої бази, нестабільність ринкових відносин призвели до створення певних схем в економіці з метою уникнення виплат боргів. Одна із схем не пов'язана з процедурою банкрутства. Через нестабільність ринку національні виробники та постачальники змушені давати продукцію на реалізацію без будь-яких банківських гарантій або застави, на відміну від іноземних постачальників. Цю схему використовують переважно дистриб'юторські компанії. Вони укладають довгострокові договори з постачальниками (виробниками) на постачання продукції, але згідно з умовами договору розрахунки здійснюються впродовж 60 днів. У свою чергу, дистриб'ютор постачає товари до магазинів. Продукція, звісно, реалізується, але значна частка виторгу йде на будівництво інших магазинів,

які оформлюються на інших осіб. Таким чином, в магазинах № 1–3 товарів є на суму, значно меншу від загального боргу, але коштів достатньо, щоб покрити борг будь-якого одного кредитора. По закінченні відведених на розрахунки 60 днів кредитори починають вимагати повернення боргу, але дистриб'юторська компанія, яка не в змозі задовольнити їх вимоги, просить про відстрочку. Навіть якщо кредитор звертається до суду, його вимоги задовольняються, причому частіше за рахунок того, що дистриб'ютор уклав договір з новим постачальником. Таким чином, дистриб'юторська компанія продовжує провадити господарську діяльність, завдаючи при цьому значні збитки виробникам через несвоєчасні розрахунки (рис. 1).

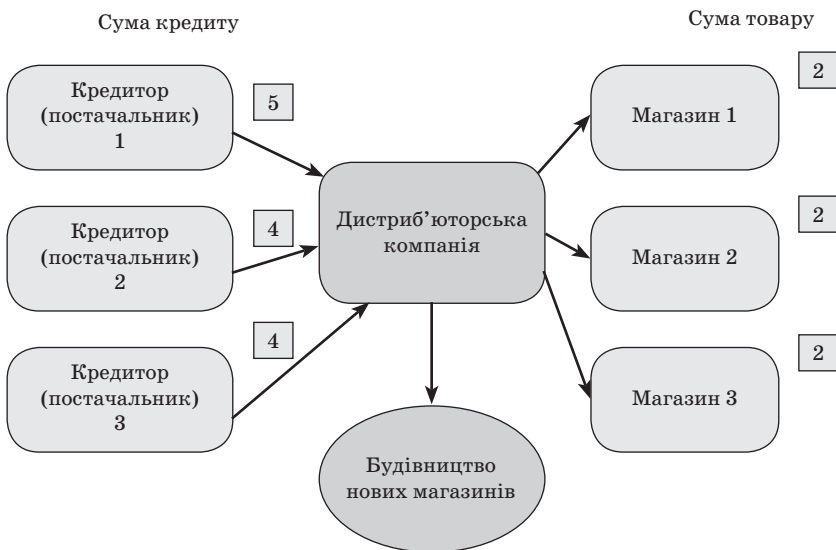

Рис. 1. Схема неправомірних дій дистриб'юторської компанії

Інша схема пов'язана із застосуванням процедури банкрутства (рис. 2). Наприклад, реєструється дистриб'юторська компанія "ЮВК" з мінімальним встановленим законодавством статутним фондом. Будівлі, склади та обладнання орендуються. Призначається керівництво, у постачальників беруться товари на реалізацію, які розподіляються за магазинами. Компанія

“ЮВК” отримує доходи, які засновники використовують для іншої господарської діяльності. З кредиторами не розраховуються. Коли запроваджується справа про банкрутство ЮВК, її засновники утворюють іншу компанію — “КВЮ” і від її імені укладають договори з магазинами на реалізацію залишків товарів. Тепер, згідно з договорами, магазини отримали товари не від ЮВК, а від КВЮ. Компанія “ЮВК” визнається банкрутом і ліквідується, а компанія “КВЮ” продовжує будувати нові ланки у цьому ланцюзі. Фактично ці дії підходять під визначення ст. 218 Кримінального кодексу України “Доведення до банкрутства”, але довести в суді кримінальні дії дуже важко. Керівникові ЮВК можна висунути тільки обвинувачення в нерациональному веденні господарської діяльності, але в цьому немає складу злочину.

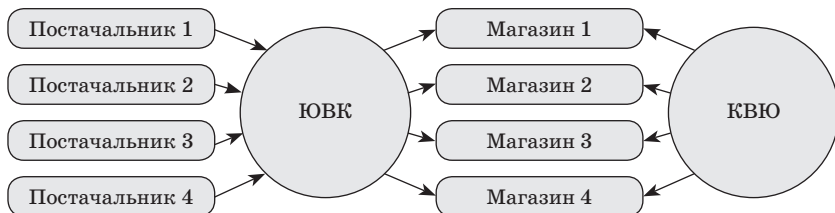

Рис. 2. Схема дій дистриб'юторської компанії “ЮВК”, пов’язана із застосуванням процедури банкрутства

Аналіз законодавчої бази України про банкрутство дає змогу зробити наступні висновки: назріла необхідність узагальнення досвіду та правового аналізу інституту неспроможності, перегляду та вдосконалення його механізмів, які повинні забезпечити максимальний компроміс між кредиторами, інвесторами, боржником і державою.

Задля посилення правових гарантій для учасників процедури банкрутства, а також з метою недопущення використання процедури банкрутства як механізму позбавлення від конкурентів, уникнення сплати податків, перерозподілу власності потрібно узгодити кримінально- та цивільно-правові норми щодо злочинів у сфері банкрутства. Вони повинні стати єдиною системою правового регулювання відносин неспроможності.

Потребує також відпрацювання механізм захисту кредиторів — представників середнього і малого бізнесу, створення рівних умов для реалізації прав усіма конкурсними кредиторами.

У зв'язку з тим, що ключовою фігурою в процедурі банкрутства стає арбітражний керуючий, вважаємо за необхідне створення суворих професійних та етичних правил їхньої діяльності шляхом підвищення відповідальності та чіткішого визначення правового статусу на всіх стадіях банкрутства. А створення саморегульованих організацій повинно вирішити відразу два завдання: послаблення залежності арбітражних керуючих від кредиторів, які запропонували його кандидатуру, з одного боку, і здійснення контролю за його діяльністю — з іншого. Право має стати фактором ефективного державного управління у сфері банкрутства.

The intensification of the economic crisis is a result of imperfection of the machinery of State legal adjustment of engagements that economic (business, industrial) executives should meet, as well as unbalanced normative basis of insolvency and bankruptcy. In this connection legislation is in need of reform that should touch: with strengthening of the system of responsibility for the management body of the enterprise — debtor and for its constitutor; with making alterations towards defense of creditors — representatives of small and middle business, regulation of arbitral manager's activities, enterprises are threatened by bankruptcy through State fault. So Law must be a factor of effective State form of government in the sphere of regulation of question concerning bankruptcy and insolvency.